

Krzysztof Kiedrowski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Filozoficzny

 <https://orcid.org/0000-0001-6992-9537>

Podmiot filozofujący a podmiot generyczny w filozofii Alaina Badiou

Wielki projekt filozoficzny Alaina Badiou zrealizowany w trzech dziełach: *L'être et l'événement* (1988), *Logiques des mondes* (2006) i *L'Immanence des vérités* (2018?)¹ ufundowany jest na reinterpretacji i wykładni trzech fundamentalnych pojęć klasycznej filozofii: „bytu”, „podmiotu” i „prawdy”. Uczynienie przedmiotem refleksji idei poddanych w filozofii współczesnej wieloaspektowej krytyce, pozwala na uznanie filozofii Badiou za projekt neoklasycyzujący i pośrednio prowadzący do sanacji filozofii, jakkolwiek odbywa się to kosztem odebrania filozofii tradycyjnie przypisywanych jej kompetencji. W niniejszym artykule skupię się na eksplikacji pojęcia „podmiotu”, które nierozzerwalne jest w podejmowanej filozofii z pojęciem „prawdy”. Podmiot (sc. generyczny) pojawia się bowiem wyłącznie w horyzoncie wydarzenia i prawdy, stanowiąc fundament jej realizacji. Jednocześnie jednak, jak twierdzi francuski filozof, filozofia usytuowana jest „ponad” horyzontem prawd, co sprawia, że w toku realizacji swoistej aktywności filozoficznej – namysłu filozoficznego – ujawnia się podmiot – w swojej naturze – odmienny, który dla odróżnienia nazwiemy „podmiotem filozofującym”. Zasadniczym celem artykułu jest przeprowadzenie charakterystyki wspomnianego podmiotu, będącego, jak się okaże, koniecznym warunkiem „pełni życia” oraz wyraźne odróżnienie go od podmiotu generycznego, który współkonstytuuje prawdę.

Artykuł obejmuje dwie części. W części pierwszej, w celu ugruntowania pojęcia „podmiotu filozofującego”, dokonam rekonstrukcji zasadniczych twierdzeń metafizycznych na podstawie wykładów wygłoszonych przez Alaina Badiou w European Graduate School w 2010 roku, a opublikowanych w książce zatytułowanej: *What is Philosophy? A Lecture by Alain Badiou 2010* pod redakcją Srdjana Cvjeticanina w 2015 roku. Zakładany sposób rozumienia natury i celu filozofii stanowi bowiem właściwy horyzont rozumienia funkcji, jaką pełni w społeczeństwie filozof oraz proponowana przez niego koncepcja. Część druga zawiera charakterystykę porównawczą

¹ Spośród tych trzech prac na język polski została, jak dotąd, przetłumaczona tylko pierwsza: *Byt i zdarzenie*, tłum. P. Pieniążek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

„podmiotu filozofującego” oraz „podmiotu generycznego”. Ukazana w ten sposób zostanie specyfika filozofii Badiou w kontekście sposobu rozumienia idei prawdy oraz konieczna synergia aktywności omawianych podmiotów.

I. Metafilozofia materialistycznej dialektyki Alaina Badiou

W celu przeprowadzenia rekonstrukcji zakładanej przez Badiou metafilozofii, przyjmujemy tu metodyczny i – odpowiadający mu – merytoryczny podział treści, który został zaproponowany przez francuskiego filozofa we wspomnianej serii wykładów *What is Philosophy?...?*². Obejmuje on trzy zagadnienia:

1. antropologiczna natura filozofii – podejmowana jest tu relacja między filozofią i jej celem, a uwarunkowaniami antropologicznymi; w szczególności chodzi o relację zachodzącą między uniwersalnością prawdy a szczególnością kultury³;
2. dialektyczna natura filozofii – wskazuje się tu na fundamentalną sprzeczność w filozofii [zarówno w horyzoncie metafilozoficznym, jak i wewnątrzsystemowym (metodologicznym)] oraz na zasadniczy cel filozofii⁴;
3. filozofia a kontekst czasu – zagadnienie to obejmuje kwestię relacji filozofii do teraźniejszości, przeszłości i przyszłości⁵.

I.1. Antropologiczna natura filozofii

Jedną z dominujących współcześnie opinii dotyczących filozofii jest przekonanie o jej niezbywalnej relatywizacji kulturowej. Zarówno w aspekcie treści, jak i ich poznawczej wartości koncepcja filozoficzna ograniczona jest do konkretnego kulturowego kontekstu, w którym powstała. Opinia ta, zdaniem Badiou, jest z perspektywy materialistycznej dialektyki jawnie fałszywa, co uwidacznia się już w zasadniczej tezie tej koncepcji, głoszącej, że: „Są tylko ciała i języki, ale są też prawdy [tłum. – K.K.]”⁶. To właśnie stosunek filozofii do idei prawdy stanowi o jej uniwersalności. Aby ugruntować tezę o uniwersalnym charakterze filozofii, Badiou wskazuje i omawia pięć warunków konstytutywnych dla filozofii, których przypadkowa koincydencja doprowadziła do powstania filozofii w antycznej Grecji. Są to: demokracja, powszechne/wspólne prawa myślenia, możliwość uniwersalności, pluralizm językowy oraz nieredukowalność czynnika subiektywnego⁷.

Czynnik pierwszy – demokracja – rozumiany jest tu bardzo szeroko jako horyzont dla swobodnej dyskusji, poprzez którą prawda ma szansę ujawnić się niezależnie od współwystępującej siły politycznej czy też siły jakiegokolwiek

² A. Badiou, *What is Philosophy? A Lecture by Alain Badiou 2010*, Atropos Press, New York–Dresden 2015.

³ Por. tamże, s. 52–92.

⁴ Por. tamże, s. 93–180.

⁵ Por. tamże, s. 181–241.

⁶ A. Badiou, *Logics of Worlds. Being and Event, II*, tłum. A. Toscano, Bloomsbury Academic, London–New York–Oxford–New Delhi–Sydney 2023, s. xx.

⁷ Por. A. Badiou, *What is Philosophy?...?*, dz. cyt., s. 55–76

autorytetu. Demokracja jawi się tutaj zatem jako warunek wolności w zakresie myślenia i wypowiedzania się. Jedyne źródłem racji w dyskursie filozoficznym jest bowiem argument (dowód). Marginalizacja wszelkiego autorytetu: politycznego (władcy), religijnego (kapłani), a nawet transcendentnego (święte księgi) związana była z przyjęciem nowej idei prawdy, której uniwersalność obejmowałaby każdego człowieka, o ile tylko potrafi on przedstawić racje przemawiające za proponowanymi twierdzeniami. W relacji dialektycznej względem demokracji pozostaje czynnik kolejny – powszechna rama myślenia – determinujący formalny aspekt dyskursu i zapewniający tym samym wspólny horyzont dla rozwijającej się w dialogu racjonalności. Przyświecająca jej idea dowodu, który znalazł swoje znakomite rozwinięcie w greckiej matematyce, przekształciła się w metodę myślenia pozwalającą zarówno na metodycznie przeprowadzaną afirmację, jak i negację.

Czynnik trzeci – możliwość uniwersalności – stanowi wyraz dążenia filozofii do egalitarności. Każdy człowiek jest równy w przestrzeni myślenia („Każdy może być filozofem i każdy może dyskutować z filozofem [tłum. – K.K.]”⁸), a ponadto filozofia skierowana jest do wszystkich ludzi, niezależnie od kontekstu kulturowego, w którym tkwią. Warunkiem koniecznym występowania filozofii jest przyjęcie założenia o istnieniu „ludzkości jako takiej” („ludzkości generycznej”), będącej istotą ludzkiego podmiotu. Występowanie w każdym ludzkim indywiduum części generycznej jest konieczne dla możliwości uczestniczenia człowieka w procesie konstytucji prawdy, która jest drugim koniecznym warunkiem filozofii. Zależność między uniwersalnymi prawdami a ludzkością generyczną ufundowana jest w głównej tezie dzieła *Byt i zdarzenie*, w której stwierdza się, że „bytem prawdy jest zbiór generyczny [tłum. – K.K.]”⁹ polegający na tym, że nie jest on włączony w wiedzę dotyczącą danej sytuacji, przez co zbiór ten jednocześnie jest i nie jest częścią tej sytuacji, ponieważ nie podlega on jednoznacznej identyfikacji przez stan sytuacji^{10, 11}. Człowiek jest zatem wielością wyjątkową, ponieważ z istoty swojej obejmującą „miejsce prawdy”, dla których stanowi fundament w rozumieniu *hypokeímenon*.

Kolejnym czynnikiem decydującym o swoistości filozofii jest pluralizm językowy. Jakkolwiek ten aspekt filozofii szczególnie podkreślany był przez myślicieli postmodernistycznych, to Badiou wskazuje, że filozofia już u swych początków dopuszczała rozmaite style filozofowania, m.in.: poetycki (Parmenides), teatralny (Platon) czy formalny (Arystoteles). To właśnie również dzięki temu, że wszystkie formy wyrazu myśli filozoficznej są dopuszczalne, filozofia może być uniwersalna. Wybór formy wyrazu danej filozofii – od strony odbiorcy – z pewnością skorelowany jest w stopniu większym lub mniejszym z jego wrażliwością, a tym samym otwartością; jednakże forma ta stanowi równocześnie subiektywną ekspresję filozofa, którego indywidualność jest nieredukowalnym – ostatnim już – czynnikiem warunkującym filozofię.

⁸ Tamże, s. 56.

⁹ Tamże, s. 161.

¹⁰ Por. tamże, s. 226.

¹¹ Szczegółowe omówienie tego zagadnienia por.: A. Badiou, *Byt i zdarzenie*, tłum. P. Pieniążek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 359–389.

Widzimy w tym punkcie konsekwencję fundamentalnego rozstrzygnięcia Badiou stwierdzającego, że filozofia we właściwym sensie nie jest wiedzą i do niej nie prowadzi (kwestia ta będzie rozwinięta przy omawianiu dialektycznej natury filozofii). O ile uwzględnimy przy tym podstawową dla filozofii funkcję pajdeutyczną, to początkiem transformacji drugiego człowieka jest uprzednia transformacja filozofa – jego biografia i intelektualne decyzje kształtują swoistą siłę perswazji oraz postać systemu filozoficznego¹². Filozofia jest zatem z istoty swej powiązana z aspektem subiektywnym, który nie tylko nie daje się z niej wyrugować, ale, co więcej, stanowi warunek jej oddziaływania w danym czasie. Również w swoich pismach filozof pozostawia niezatarty ślad (forma, decyzje – założenia), którego zrozumienie jest niezbędne dla dalszego rezonowania danej koncepcji.

Z powyższych warunków niezbędnych, zdaniem francuskiego filozofa, do powstania filozofii wyprowadzić można następującą wizję człowieka: „zwierzę ludzkie” ze swej istoty zdolne jest do dwóch fundamentalnych dla jego życia aktów: aktu konstytucji prawdy (procedury generycznej) oraz aktu refleksji filozoficznej. Wszelkie prawdy wytwarzane są przez człowieka w danym kontekście kulturowym (świecie), w danym miejscu i czasie, jednakże generyczna część człowieka umożliwiająca mu wytwarzanie prawd jest tą samą, która pozwala na ich zrozumienie w innym kontekście kulturowym (świecie), innym czasie i miejscu. Jest to koronny dowód na uniwersalność prawd, przy czym uniwersalność ta jest jedynie możliwością: „(...) uniwersalność jest możliwością, to możliwość bycia zrozumianym z innego świata, a nie tylko w świecie jej [tj. uniwersalności] konstrukcji [tłum. – K.K.]”¹³. Prawda w tym ujęciu jest transświatowa, czyli uniwersalna i wieczna, ponieważ z jednej strony powstaje w kontekście szczegółowych warunków danego świata, a jednocześnie jest możliwe, by została odkryta/zrozumiana – jako uprzedni rezultat – w innym świecie i w innym szczegółowym kontekście¹⁴. Natomiast dla zwierzęcia ludzkiego uczestniczenie w procesie konstytucji prawdy jest równoznaczne z jego upodmiotowieniem i wyniesieniem na poziom ludzkości.

Werytatywna aktywność podmiotu realizująca się, jak utrzymuje Badiou, w jednym z czterech typów procedur generycznych, do których należą: nauka, sztuka, polityka i miłość, stanowi podstawę dla aktywności refleksyjnej: „(...) możemy mieć prawdy bez filozofii, ale jest niemożliwe posiadanie filozofii bez uprzedniego posiadania jakichś prawd”¹⁵. Filozofia nie wytwarza prawd (sc. generycznych), lecz stara się je ująć we wspólnym horyzoncie jednej idei Prawdy. Podmiot filozofujący dąży do zrozumienia, wytłumaczenia i wreszcie przekazania innym ludziom owej idei w celu zaproponowania pewnej orientacji w świecie oraz otwarcia każdego człowieka na inne możliwe do realizacji światy – „życie prawdziwe”¹⁶.

¹² Por. A. Badiou, *What is Philosophy?...*, dz. cyt., s. 138–145.

¹³ Tamże, s. 85.

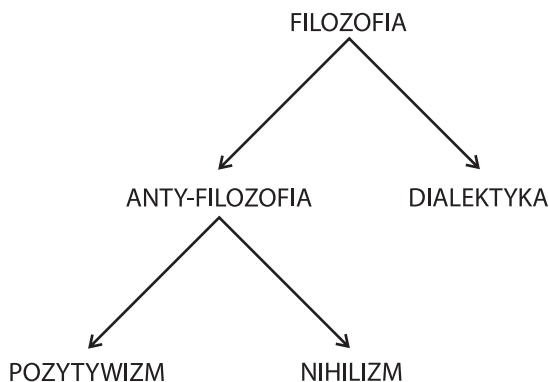
¹⁴ Od strony technicznej teza ta została wyrażona poprzez sprzęgnięcie dwóch aktywności podmiotu generycznego: wierności i zmartwychwstania (por. *Logics of Worlds...*, dz. cyt., s. 23–24).

¹⁵ Tamże, s. 86.

¹⁶ Por. tamże, s. 90.

I.2. Dialektyczna natura filozofii

Możemy wskazać na następujące kryteria pozwalające odróżnić od siebie trzy odmienne postawy filozoficzne: 1) otwartość filozofii na nowość (dynamikę rzeczywistości), 2) stosunek filozofii do wiedzy i 3) stosunek filozofii do negatywności. Kryteria te umożliwiają zaproponowanie następującej klasyfikacji postaw filozoficznych^{17,18}:

Powszechnie przyjmuje się (pośród filozofów), że niezbywalną własnością filozofii w ogóle jest jej autorefleksyjność, którą można wyrazić w próbie odpowiedzi na fundamentalne metafizyczne pytanie: „Czym jest filozofia?”. Kwestia ta stanowi wstępne rozstrzygnięcie umożliwiające, z uwagi na wskazane powyżej kryteria 1) i 2), odróżnienie filozofii dialektycznej od filozofii anty-filozoficznej, której szczególnym przypadkiem jest filozofia pozytywistyczna. Jej współczesną odsłoną, zdaniem Badiou, jest filozofia analityczna, która zakładając, że filozofia posiada swój przedmiot, uznaje siebie samą za pewną formę wiedzy. Ten rodzaj filozofii ustanawia zarówno „dobre pytania”, jak i „dobre odpowiedzi”, i dzięki temu zorientowany jest na poznawanie „świata, jaki jest” (na wzór badań naukowych), co z kolei powoduje, że jest to jedyna teoretycznie dopuszczana perspektywa (dogmatyzm). Z tej pozycji dialektyka czy metafizyka to mrzonki, za których pośrednictwem tworzona jest iluzja czegoś odmiennego od zastanego świata i dotyczącej go wiedzy. W perspektywie filozofii analitycznej, zwanej też przez Badiou scholastycyzmem, nie ma zatem miejsca na nowość (*wydarzenie*¹⁹), to znaczy na element, który wymyka się ze swej istoty wiedzy dotyczącej danej sytuacji (świata), dzięki czemu może stać się podstawą konstytucji nowej – względem świata wyjściowego – sytuacji.

¹⁷ Por. tamże, s. 93–116.

¹⁸ Filozofię przeciwstawia Badiou sofistycie, której współczesną odsłoną jest materializm demokratyczny (por. *Logics of Worlds...*, dz. cyt., s. xvii–xxiv).

¹⁹ Termin „l'événement” został przetłumaczony na język polski przez tłumacza *L'être et l'événement* jako „zdarzenie”. Większość jednak polskich tłumaczy i komentatorów filozofii Badiou przekłada wspomniany termin jako „wydarzenie”. Ze względów merytorycznych uważam, że tłumaczenie to jest bardziej właściwe i dlatego stosuję je w niniejszym artykule.

Filozofia dialektyczna odznacza się naturą całkowicie opozycyjną względem natury filozofii analitycznej. U jej podstaw francuski filozof przyjmuje brak przedmiotu – negatywność, która podejmowana jest z uwagi na ontologiczną różnicę między „być” a „istnieć”²⁰: „Wielkie pytanie filozofii to pytanie o nicność, pytanie o istnienie negatywności [tł. – K.K.]”²¹. Filozofia (sc. dialektyczna) nie może zatem ani być formą wiedzy, ani do niej prowadzić, skoro wiedza dotyczy określonego obiektu. Z tego również powodu filozofia nie dostarcza definitywnych odpowiedzi na żadne pytania (w tym na pytanie: „Czym jest filozofia?”), przez co zachowuje gotowość (uniwersalizm) do uwzględniania nowych perspektyw²².

Skoro punktem wyjścia filozofii dialektycznej jest negatywność, to filozofia ta zawsze rozpoczyna od początku – nawiązanie do przeszłości nigdy nie ma charakteru prostej kontynuacji, a początkiem tym jest subiektywne doświadczenie negatywności²³. Po raz kolejny uwidacznia się tu fundamentalność indywidualności w filozofii, o której wspominaliśmy przy okazji charakterystyki jej warunków. Doświadczenie braku przedmiotu (negatywności) stanowi wyjście poza stagnację pozytywizmu, dla którego żadnej negatywności po prostu nie ma (są tylko przedmioty), jednakże, o ile poprzestaniemy na tej pozycji, to sytuujemy się w ramach innej odmiany anty-filozoficznej filozofii – w obrębie nihilizmu. Nihilizm jest filozofią bezradności i pasywności. Prowadzi on, co prawda, do zakwestionowania prymatu wiedzy i tym samym „świata, jaki jest”, ale jednocześnie pogrąża w apatii doświadczanej negatywności. Tragizm nihilizmu wyrazić można poprzez trwanie w bezświecie uciążliwej egzystencji: „Możemy powiedzieć, że pozytywizm jest myśleniem pozbawionym doświadczenia negatywności, a nihilizm – doświadczeniem negatywności pozbawionym myślenia [tłum. – K.K.]”²⁴.

Filozofia dialektyczna poprzez swoją otwartość i rozbrat z wiedzą zrywa z anty-filozofią pozytywistyczną, a jednocześnie poprzez czyste doświadczenie siebie, które towarzyszy doświadczeniu negatywności, wychodzi poza nihilizm, proponując nową ideę Prawdy, pozwalającą na wykroczenie poza „świat, jaki jest”. W ten sposób filozofia dialektyczna realizuje swoją „funkcję pankulturową” – pozostaje otwarta na wszelką kulturową różnorodność, nie proponuje niewzruszonej ramy świata i dostarcza ludziom idei, a poprzez nią nadziei na osiągnięcie świata odmiennego od „świata, jaki jest”.

W jaki sposób materialistyczna dialektyka Badiou realizuje powyższe zadanie? Po pierwsze, autor *L'être et l'événement* przyjmuje, że zasadniczy schemat filozofii obejmuje przejście od negatywności do realności. Jeśli owo przejście ma

²⁰ Por. A. Badiou, *What is Philosophy?...*, dz. cyt., s. 93–97.

²¹ Tamże, s. 96.

²² Kwestia „uniwersalizmu” jako idei opozycyjnej do idei prawa i mądrości (wiedzy) została przez Badiou podjęta w błyskotliwej interpretacji działalności świętego Pawła w pracy: A. Badiou, *Święty Paweł. Ustanowienie uniwersalizmu*, tłum. J. Kutyla, P. Mościcki, Wydawnictwo Korporacja Ha!art, Kraków 2007.

²³ Por. A. Badiou, *What is Philosophy?...*, dz. cyt., s. 100–105.

²⁴ Tamże, s. 111.

charakter jednorazowego aktu, to mamy do czynienia z mistycyzmem²⁵, jeśli natomiast wspomniane przejście realizowane jest poprzez wyraźnie zarysowaną sekwencję odpowiednich operacji, to mamy do czynienia z systemem filozoficznym:

Wiemy, że jeśli punkt pierwszy (\emptyset) jest wyizolowany, to mamy nihilizm. A jeśli wyizolowany jest punkt drugi (ω), to mamy dwie możliwości: pozytywizm i teologię, jednakże teologię w formie racjonalnej, jako *wiedzę*. Racjonalna teologia organizuje możliwość racjonalnej reprezentacji Boga itd. Tak więc mamy dwie możliwości dla ruchu ($\emptyset \rightarrow \omega$): mistycyzm i filozofię (\emptyset) [tłum. – K.K.]²⁶.

Ponieważ filozofia nie może być utożsamiona z mistycyzmem, jej systemowy charakter – rozwinięte, sukcesywne przechodzenie od negatywności do rzeczywistości – jest konieczne. Owo przechodzenie opiera się przy tym na dwóch operacjach: operacji repetycji (identyczności) oraz operacji cięcia. Operacja repetycji, polegająca na konstruowaniu nowych elementów przy zachowaniu jednej i powtarzalnej operacji, nigdy nie doprowadzi do realnej nowości, stąd konieczna jest operacja cięcia, czyli radykalnego skoku prowadzącego do nowej jakości. W filozofii Badiou można wskazać na dwa cięcia: na początku (wydarzenie – prawdziwa filozofia nigdy nie jest kontynuacją) i na końcu (śląd wydarzeniowy – prawda). Operacją repetycji rozpiętą pomiędzy tymi punktami jest wierność – kreatywne powtórzenie prowadzące do konstytucji świata opartego na wydarzeniu. Wierność to proces przeprowadzania wydarzenia w prawdę, który realizowany jest przez podmiot, będący operatorem wierności²⁷. Dodajmy na marginesie, że moment afirmacji lub negacji wydarzenia jest momentem konstytucji podmiotu, który utrzymuje się w akcie wierności (podmiot wierny) lub w akcie obstrukcji: konserwatywnej (podmiot reaktywny) lub destrukcyjnej (podmiot zaciemniający)²⁸. Tym samym charakterystyczną własnością podmiotu w rozumieniu Badiou jest jego aktywność niezależnie od tego, czy podmiot ten aktywnie wspiera konstytucję prawdy, czy też aktywnie konstytucji tej przeciwdziała.

Ostatecznie zatem filozofię możemy określić jako ruch myśli, który towarzyszy stawianiu się prawd w ich swoistej różnorodności (przypomnijmy, że filozofia nie wytwarza prawd, lecz się na nich opiera). Konstrukcja filozoficzna okazuje się tym samym bliższa dziełu sztuki: „Owa sekwencja pojęć, owa sekwencja konstrukcji – byt, istnienie, wydarzenie, wierność, podmiot i prawda – jest filozoficznym procesem w moim własnym języku [tłum. – K.K.]”²⁹. Jakkolwiek całościowy system filozoficzny powinien wyjaśniać zarówno przejście od bytu do istnienia, jak i przejście odwrotne, to jednak filozofowie decydują się na wybór początku (egzystencjaliści *vs* esencjaliści), pozostawiając tym samym w proponowanej koncepcji niezatarty subiektywny ślad³⁰.

²⁵ Por. tamże, s. 118–123.

²⁶ Tamże, s. 121.

²⁷ Por. tamże, s. 132–134.

²⁸ Por. A. Badiou, *Logics of Worlds...*, dz. cyt., s. 3–35; także: A. Badiou, *Manifesty dla filozofii*, tłum. A. Wasilewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015, s. 173–182.

²⁹ A. Badiou, *What is Philosophy?...*, dz. cyt., s. 138.

³⁰ Wspomniane zagadnienie rozważane jest przez Badiou w kontekście jego prac: *Bytu i zdarzenia* i *Logics of Worlds* – por. tamże, s. 145–152.

Dotychczasowe rozważania należy, jak sądzę, uzupełnić o pewne fundamentalne rozstrzygnięcie poczynione przez Badiou w dziele *Byt i zdarzenie*³¹. Autor, przyjmując założenie głoszące, że „Jedno nie jest”, uznaje, że jeśli przedmiotem ontologii jest mnogość jako mnogość, to jedyną dyscypliną zdolną odsłaniać wspomniany przedmiot jest matematyka, a w szczególności podstawowa dla współczesnej matematyki teoria mnogości. Filozofia ograniczona jest w tym kontekście do pełnienia funkcji metaontologii interpretującej z jednej strony treścią zawartość teorii zbiorów, a z drugiej odnoszącą zaproponowaną wykładnię do świata. Słowem, filozoficzna refleksja nad bytem to refleksja nad formalną i treścią stroną matematyki (*Byt i zdarzenie*), natomiast refleksja nad realnym światem i jego zawartością to fenomenologia obiektywna (obliczeniowa) (*Logiki światów*), będąca swoistą internalizacją metafizycznych rozstrzygnięć w sferze bycia³².

Centralnym pojęciem łączącym obie perspektywy jest pojęcie „wydarzenia”. Jak już wspominaliśmy, charakterystyczną cechą wydarzenia jest jego nierozstrzygalność, to jest niemożliwość rozstrzygnięcia przynależności wydarzenia do danej sytuacji (z perspektywy danej sytuacji) oraz dostosowanej do niej wiedzy. Dlatego wydarzenie prowadzi z konieczności do cięcia, to jest momentu decyzji podmiotu (interwencji), w ramach której wydarzenie uznane zostaje za coś nowego: „(...) interwencja polega na stworzeniu nazwy z nieprezentowanego elementu siedliska celem określenia zdarzenia, którego siedliskiem jest owo siedlisko”³³, przy czym w oparciu o ową nazwę podmiot dokonuje antycypacji prawdopodobieństwa prawdy (*forcing*). Decyzja ta to również początek wierności, czyli procesu konstytucji prawdy. Z perspektywy wiedzy dotyczącej danej sytuacji nie można określić ani skutków tej decyzji, ani nazwać (określić) samej prawdy (jak pamiętamy „bytem prawdy jest zbiór generyczny”³⁴). Podkreślmy zatem, że nie da się mówić w filozofii Badiou o podmiocie (sc. generycznym) poza kontekstem prawd i odwrotnie – prawdy konstytuują się wyłącznie dzięki aktywności podmiotu generycznego.

I.3. Filozofia a czas

Przeprowadzona powyżej charakterystyka filozofii zawiera już szereg aspektów, które w niniejszym punkcie zostaną uwzględnione łącznie. Postulowana przez Badiou filozofia pozostaje w dialektycznej relacji w zakresie teraźniejszości świata, w którym występuje, oraz swego zasadniczego celu, którym jest zaoferowanie możliwości wyjścia poza tę perspektywę. Skoro filozofii nie można łączyć z wiedzą (prawda i wiedza są rozłączne), to pierwszym stadium konstytucji filozofii jest opuszczenie miejsca (sytuacji) charakteryzowanej i opisywanej poprzez wiedzę. Ruch ten

³¹ Por. A. Badiou, *Byt i zdarzenie*, dz. cyt. s. 33–40; także: A. Badiou, *Krótki traktat z ontologii przejściowej*, tłum. M. Karaś, Fundacja Augusta hr. Cieszkowskiego, Warszawa 2018, s. 25–59.

³² Dodajmy w tym kontekście, że meta-fizyka rozumiana jest przez Badiou, jako formalna teoria podmiotu (por. *Logic of Worlds...*, dz. cyt., s. 3–35).

³³ A. Badiou, *Byt i zdarzenie*, dz. cyt. s. 513.

³⁴ A. Badiou, *What is Philosophy?...*, dz. cyt., s. 161.

nie może jednak być całkowitym odłączeniem od aktualnego świata, bowiem, jak pamiętamy, warunkiem powstania filozofii są prawdy generowane w świecie. Ich rozpoznawanie i łączenie stanowi podstawę zaproponowania na gruncie danej filozofii nowej idei Prawdy, która dostarcza orientacji w teraźniejszości, spowoduje możliwą transformację człowieka oraz sięgnięcie ku przyszłości, czyli możliwość osiągnięcia rzeczywistej nowości³⁵.

Oprócz koniecznej otwartości filozofii na aktualne prawdy generyczne, filozofia musi nawiązać dialog z przeszłością poprzez interpretację uprzednich koncepcji filozoficznych, która doprowadzi do ich „żywego uobecnienia”³⁶, a tym samym zaproponowania możliwości (nowej) przyszłości. To właśnie uwzględniając wielość aktualnych prawd i poruszając się w przestrzeni żywego dialogu z przeszłością, filozofia tworzy Ideę nadającą ważność wierności, a tym samym życiu.

Działalność podmiotu filozofującego przybiera zatem postać drogi, którą możemy podzielić na cztery stadia: 1. porzucenie „logiki miejsca”, 2. maksymalizowanie znajomości współczesnych prawd, 3. zaproponowanie nowej interpretacji historii filozofii oraz 4. zaproponowanie nowego pojęcia prawdy³⁷. Wyszczególnione momenty powinny zapewnić filozofowi: wolność myślenia otwartego na rzeczywistą nowość i wielość prawd, własną perspektywę interpretacyjną, która pozwoli na uaktualnienie historycznych propozycji filozoficznych, oraz Ideę, będącą nowym projektem nastawionym na transformację myślenia ludzi w celu ich otwarcia na możliwość realizowania życia w pełni.

II. Podmiot filozofujący a podmiot generyczny

W niniejszym punkcie, na podstawie przeprowadzonej powyżej rekonstrukcji metafizologii zakładanej przez Alaina Badiou, podejmiemy się próby scharakteryzowania i odróżnienia pojęć „podmiotu filozofującego” i „podmiotu generycznego”. Dodajmy, że jakkolwiek termin pierwszy *explicite* nie występuje w filozofii Badiou, to jednak jest nieustannie zakładany i, z uwagi na jego specyfikę, powinien, jak sądzę, zostać poddany wyraźnej eksplikacji.

Podmiot a przedmiot

Podmiot generyczny właściwie pozbawiony jest przedmiotu – jest on aktem tworzenia ciała-prawdy, który to akt pierwotnie opiera się na wydarzeniu nie mieszczącym się w horyzoncie stosownej wiedzy. Decyzja podmiotu generycznego dotycząca uznania – poprzez nazwanie – wydarzenia za początkowy punkt prawdy, w rzeczywistości rozpościera się na przyszłe sytuacje składające się na ślad wydarzeniowy. Brak przedmiotu dla podmiotu generycznego jest zrozumiałą w kontekście oddzielenia przez

³⁵ Por. tamże, s. 186.

³⁶ Por. M. Heidegger, *Podstawowe zagadnienia filozofii. Wybrane „problemy” „logiki”*, tłum. W. Rymkiewicz, Fundacja Augusta hr. Cieszkowskiego, Warszawa 2017, s. 48–53.

³⁷ Por. A. Badiou, *What is Philosophy?...*, dz. cyt., s. 226.

Badiou wiedzy od prawdy. Jeśli horyzontem podmiotu (sc. generycznego) są prawdy, przy czym podmiot ten aktywnie je współkonstruuje w cieniu ryzyka niewiedzy dotyczącej efektu, to wydarzenie, będące fundamentem działalności podmiotu, nie może z istoty swej być utożsamione z przedmiotem.

Zagadnienie to kształtuje się zgoła odmiennie w przypadku podmiotu filozofującego. Do osiągnięcia postulowanego przez Badiou celu (zapropozowanie nowej idei Prawdy) przedmiot refleksji nie tylko jest konieczny, ale również powinien być zróżnicowany, to jest powinien obejmować: ontologię (teorię mnogości), historię filozofii oraz aktualnie generowane prawdy. Ontologia jako przedmiot refleksji jest dla podmiotu filozofującego niezbędna, o ile ma on zaproponować jej metaontologiczną wykładnię (poziom bytu), natomiast interpretacja historii filozofii oraz znajomość aktualnych kierunków, w ramach których realizowane są procedury generyczne jest niezbędna do maksymalizacji zakresu obowiązywania proponowanej przez filozofa idei.

Ufundowanie podmiotu

Abstrahując od aspektu materialnego (ciała), będącego na gruncie materialistycznej dialektyki Badiou oczywistą podstawą wszelkiego podmiotu (człowiek jest bowiem po pierwsze „ludzkiem zwierzęciem”), możemy stwierdzić, że aktywność podmiotu generycznego (podobnie jak prawdy będące rezultatem tej aktywności) ma charakter post-wydarzeniowy. Jak pamiętamy, podmiot ten w swojej aktywności rozpięty jest między dwoma punktami: wydarzeniem i prawdą – warunkiem jego działalności jest wydarzenie, a sama ta działalność ma charakter werytatywny. Podmiot filozofujący jest z kolei wtórny wobec prawd generycznych i nie może się poza ich występowaniem ukonstytuować – przy tym rozumieniu ma on charakter post-prawdziwościowy. Co ciekawe, dotyczy to również refleksji metaontologicznej, bowiem matematyka – będąc częścią nauki – wytwarza prawdę generyczną podlegającą filozoficznej refleksji³⁸.

Podmiot a sfera bytu/sfera bycia

Domeną działalności podmiotu generycznego jest niewątpliwie sfera bycia (istnienia); wyjaśnieniu kwestii urzeczywistnienia prawd poświęcone jest głównie dzieło *Logiki światów*. Podmiot filozofujący jest natomiast rozpostarty między sferą bytu – refleksja metaontologiczna, a sferą bycia – refleksja fenomenologiczna, przy czym sfera bytu jest pierwsza w porządku logicznym, natomiast sfera bycia – w porządku metafizycznym. Ponieważ jednak występowanie prawd jest warunkiem filozofii, to aktywność podmiotu generycznego polegająca na myśleniu i realizacji tego, co nierozróżnialne (wydarzenia), poprzedzać egzystencjalnie – realizowane przez podmiot filozofujący – systemowe myślenie tego, co rozróżnione.

³⁸ Istotnym pytaniem, które pozostawimy tu bez odpowiedzi, jest pytanie następujące: czy wobec uniwersalności obowiązywania rozstrzygnięć ontologiczno-metaontologicznych filozofia (w tym zakresie) uzyskuje status wiedzy? Kwestia ta stanowi problem „zszycia” filozofii z matematyką (por. A. Badiou, *Manifesty dla filozofii*, dz. cyt., s. 49–55).

Natura podmiotu

Podmiot generyczny, będący skończonym momentem procedury generycznej (prawdy), zawsze ma charakter podmiotu miłosnego, naukowego, artystycznego lub politycznego, odpowiednio do typu procedury generycznej, którą realizuje. Z tego względu można powiedzieć, że odznacza się on naturą indywidualno-szczegółową (ciało umożliwia spełnienie określonej, a przy tym skończonej aktywności post-wydarzeniowej). Podmiot filozofujący z kolei, jako wtórny wobec horyzontu prawd generycznych, a jednocześnie cielesnie zakorzeniony w świecie, odznacza się naturą indywidualno-universalną w tym rozumieniu, że jego działalność myślowa łączy i jednoczy prawdy oraz światy w horyzoncie proponowanej idei Prawdy. Zwróćmy przy tym uwagę, że idea ta, nawiązując do słynnego rozróżnienia Kanta z *Krytyki czystego rozumu*³⁹, stosowana jest regulatywnie, przy czym kierunek, który idea ta wytycza, posiada wymiar zarówno teoretyczny, jak i praktyczny.

Podmiot a prezentyzm

Niewątpliwym punktem wyjścia działalności zarówno podmiotu generycznego, jak i podmiotu filozofującego jest aktualna sytuacja, tudzież świat, do którego należy („świat, jaki jest”). W przypadku podmiotu generycznego terażniejszość stanowi dynamiczne rozpięcie podmiotu pomiędzy wydarzeniem a prawdą – szczegółowość danego podmiotu generycznego to właściwie historia konstytuowanej przez niego prawdy, która rozpościera się od terażniejszości – poprzez ślady wydarzenia – ku przeszłości. Podkreślimy, że podmiot w sposób aktywny historię tę tworzy, poprzez wytyczanie określonej trajektorii rodzącej się prawdy. Aktualne i zarazem szczegółowe linie historyczne są natomiast punktem odniesienia dla podmiotu filozofującego, który, po uprzednim porzuceniu „logiki miejsca” (to jest „świata, jaki jest”), uzupełnia je o zreinterpretowaną historię filozofii oraz przedkładaną Ideę, tworząc tym samym filozoficzną refleksję, której doniosłość z jednej strony podlega aktualnej ewaluacji, a z drugiej – będzie podlegać filozoficznej reinterpretacji; pamiętajmy, że zasadniczym celem filozofii jest otwarcie na możliwość świata odmiennego od „świata, jaki jest”. Zwróćmy uwagę, że prezentyzm podmiotu (*sc.* generycznego) nie stoi w opozycji do uniwersalności i wieczności prawd; jest on wręcz konieczny do tego, by prawda się ukonstytuowała.

* * *

Podsumowując: człowiek, o ile zrezygnuje z życia pozbawionego idei uniwersalnej prawdy, przepelnionego w związku z tym relatywizmem i sceptycyzmem, oraz o ile porzuci intelektualną pasywność wspartą na dominujących opiniach wprowadzających iluzję bezpiecznego i nasyconego dobrami życia – słowem, człowiek, który neguje perspektywę demokratycznego materializmu, rozpięty jest

³⁹ Por. I. Kant, *Krytyka czystego rozumu*, tłum. R. Ingarden, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2001, s. 502 (A644/B672–A645/B673).

między horyzontem post-wydarzeniowej prawdy a horyzontem uniwersalnej Idei. Perspektywa ta (sc. materialistycznej dialektyki) stanowi współczesną reinterpretację platońskiego „drugiego żeglowania” i w tym też duchu francuski filozof wypowiada znamienne twierdzenie: „dla materialistycznej dialektyki »żyć« i »żyć dla Idei« są jednym i tym samym [tłum. – K.K.]”⁴⁰. Teza ta poświadcza ostateczną zbieżność aktywności podmiotu generycznego i podmiotu filozofującego pod wspólnym sztandarem idei Prawdy.

Bibliografia

- Badiou A., *Byt i zdarzenie*, tłum. P. Pieniążek, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Badiou A., *Krótki traktat z ontologii przejściowej*, tłum. M. Karaś, Fundacja Augusta hr. Cieszkowskiego, Warszawa 2018.
- Badiou A., *Logics of Worlds. Being and Event II*, tłum. A. Toscano, Bloomsbury Academic, London–New York–Oxford–New Delhi–Sydney 2023.
- Badiou A., *Manifesty dla filozofii*, tłum. A. Wasilewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015.
- Badiou A., *Święty Paweł. Ustanowienie uniwersalizmu*, tłum. J. Kutyla, P. Mościcki, Wydawnictwo Korporacja Ha!art, Kraków 2007.
- Badiou A., *What is Philosophy? A Lecture by Alain Badiou 2010*, Atropos Press, New York–Dresden 2015.
- Heidegger M., *Podstawowe zagadnienia filozofii. Wybrane „problemy” „logiki”*, tłum. W. Rymkiewicz, Fundacja Augusta hr. Cieszkowskiego, Warszawa 2017.
- Kant I., *Krytyka czystego rozumu*, tłum. R. Ingarden, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2001.

Podmiot filozofujący a podmiot generyczny w filozofii Alaina Badiou

Streszczenie: Zasadniczym celem artykułu jest próba uzupełnienia koncepcji podmiotu generycznego zaproponowanej przez Alaina Badiou na gruncie materialistycznej dialektyki o koncepcję podmiotu filozofującego, którego aktywność z jednej strony znacznie różni się od działalności podmiotu generycznego, a z drugiej – jest z nią zbieżna. Podstawą dla zarysowania wspomnianej koncepcji jest rekonstrukcja metafizyki francuskiego filozofa, będącej zarazem zakładanym horyzontem filozoficznym, jak i egzemplifikacją działalności intelektualnej tego filozofa. W wyniku przeprowadzonej refleksji okazuje się, że podmiot filozofujący stanowi niezbędny aspekt człowieka w jego drodze ku pełni życia.

Słowa kluczowe: Alain Badiou, podmiot generyczny, podmiot filozofujący, wydarzenie, prawda

⁴⁰ A. Badiou, *Logics of Worlds...*, dz. cyt., s. 444.

The Philosophizing Subject and the Generic Subject in Alain Badiou's Philosophy

Abstract: The primary aim of this article is to attempt to supplement Alain Badiou's concept of the generic subject, proposed within the framework of materialist dialectic, with a concept of the philosophizing subject, whose activity, on the one hand, significantly differs from that of the generic subject, and on the other hand, converges with it. The basis for outlining this concept is a reconstruction of the French philosopher's metaphilosophy, which serves both as the assumed philosophical horizon and as an exemplification of the philosopher's intellectual activity. As a result of this reflection, it becomes clear that the philosophizing subject constitutes a necessary aspect of humanity's journey toward the fullness of life.

Keywords: Alain Badiou, generic subject, philosophizing subject, event, truth